

BIJLAGE 1: OVERZICHT REORGANISATIES BELEIDSBRIEF 2011
(vraag 19 e.v.)

Defensie- onderdeel	Subonderdeel	Reorganisatie	Voltooid	Nog te voltooien in 2013	Voltooid in 2014	Voltooid na 2014
CZSK		CZSK	x			
CLAS		101 Geniebataljon	x			
CLAS		11 Pantsergeniebataljon	x			
CLAS		41 Pantsergeniebataljon	x			
CLAS		11 Geniecompagnie LMB	x			
CLAS		Manoeuvre eenheden 13 Mechb	x			
CLAS		Manoeuvre eenheden 43 Mechb	x			
CLAS		11 Infanteriebataljon LMB	x			
CLAS		12 Infanteriebataljon LMB	x			
CLAS		13 Infanteriebataljon LMB	x			
CLAS		Stafcompagnie OOCL	x			
CLAS		Herinrichting controlveld	x			
CLAS		Staf CLAS	x			
CLAS		Oprichten LTC en LWC binnen OTC	x			
CLAS		Samenvoegen KMS en OCIO	x			
CLAS		Herinrichting OTC Manoeuvre	x			
CLAS		Herinrichting OTC Genie	x			
CLAS		Herinrichting OTC Logistiek	x			
CLAS		Herinrichting OTC Rijden	x			
CLAS		Oprichten vuursteuncommando	x			
CLAS		Matlog ehdn Landmacht	x			
CLAS		101 CIS Bataljon	x			
CLAS		Implementatie Operationele Catering binnen CLAS	x			
CLAS		Militaire muziek	x			
CLAS		1 CIMIC Bat naar 1 CMI Co	x			
CLAS		Ondersteuningsgroep (OG)	x			

		CLAS				
CLAS		CISBN 1 (GE/NL) C	x			
CLAS		Staf OTCo	x			
CLAS		Def Wapenbeheersing Organisatie	x			
CLAS		Role 1 geneeskundige eenheden CLAS		x		
CLAS		Personeelslogistiek CLAS		x		
CLAS		Opdrachtgeverorganisatie fase 1		x		
CLAS		Samenvoegen JISTARC en Defensie Inlichtingen en Veiligheidsinstituut		x		
CLAS		LO/Sportorganisatie		x		
CLAS		High Readiness Force (HRF) HQ Support		x		
CLAS		Explosieven Opruimings Dienst Defensie onderbrengen bij OOCL			x	
CLAS		HRF HQ Staf			x	
CLAS		Joint Taskforce Counter IED			x	
CLAS		Defensie Cyber Expertise Centrum			x	
CLAS		Role 2 geneeskundige capaciteit CLAS			x	
CLAS		Operationele Catering fase 2			x	
CLAS		Brigadestaven			x	
CLAS		Korps Commando Troepen			x	
CLAS		Explosieven Opruimings Dienst Defensie			x	
CLAS		Reorganisatie Bevoorrading en Transport eenheden CLAS				x
CLSK		Kapel Koninklijke Luchtmacht	x			
CLSK		Vliegbasis Volkel (VLB VKL)		x		
CLSK		Vliegbasis Leeuwarden (VLB LW)		x		
CLSK		Vliegbasis Eindhoven		x		

		(VLB EHV)				
CLSK		Defensie Helikopter Commando (DHC)		x		
CLSK		Air Ops Control Station Nieuw Milligen (AOCS)		x		
CLSK		Logistiek Centrum Woensdrecht (LCW)		x		
CLSK		KMSL Vliegbasis Woensdrecht		x		
CLSK		Centrum voor Mens en Luchtvaart (CML)		x		
CLSK		Object Grondverdediging (OGRV)		x		
CLSK		Ondersteuning Vliegbasis Woensdrecht		x		
CLSK		Staf CLSK		x		
CLSK		Reorganisatie CLSK		x		
KMAR		Control & Audit	x			
KMAR		Herinrichting Staf CKMar	x			
KMAR		IV/DIV	x			
KMAR		Reductie KMCGS	x			
KMAR		Afzien aanschaf vaartuigen (RV 190)		x		
KMAR		Herinrichting opleidingsveld KMar		x		
KMAR		Reductie BPV-coördinatoren		x		
KMAR		Reductie Militaire Politie Dienst		x		
KMAR		Brigade Krijgsmacht & Operationele Ondersteuning (KMOO)		x		
BS		Audit Dienst Defensie	x			
BS		MIVD	x			
BS		Bestuursstaf		x		
BS		Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA)		x		
DMO		DMO Stafelementen		x		
DMO		Joint IV Commando (JIVC)		x		
DMO		Directie Materieel Logistiek		x		

CDC	Defensie Gezondheidszorg Organisatie (DGO)	Staf DGO	x			
CDC	Facilitair & Logistiek	Centraal Wagenparkbeheer	x			
CDC	Facilitair & Logistiek	FABK	x			
CDC	Facilitair & Logistiek	Mediacentrum Defensie	x			
CDC	Facilitair & Logistiek	Defensie Verkeers- en Vervoers Organisatie (DVVO)	x			
CDC	NLDA	Expertise Centrum Leidinggeven Defensie (ECLD)	x			
CDC	Ondersteunings- Groep & Kabinet	OG&K	x			
CDC	Divisie P&O Defensie (DPOD)	Oprichting DPOD		x		
CDC	NLDA	NLDA		x		
CDC	NLDA	Talencentrum Defensie			x	
CDC	DGO	Coördinatiecentrum Expertise Arbeidsomstandigheden en Gezondheid (CEAG)			x	
CDC	DGO	Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ)			x	
CDC	DGO	Militair Geneeskundig Logistiek Centrum (MGLC)			x	
CDC	DGO	Tweedelijns Gezondheidszorg Bedrijf (TGB)			x	
CDC	DGO	Defensie Tandheelkundige Dienst (DTD)			x	
CDC	DGO	Eerstelijns Gezondheidszorg Bedrijf (EGB)			x	
CDC	DGO	Instituut Defensie Geneeskundige Opleidingen (IDGO)			x	
CDC	Divisie Vastgoed en Beveiliging (DVB)	Dienst Vastgoed Defensie (DVD)			x	
CDC	DVB	Divisiestaf V&B			x	

CDC	DPOD	Doorontwikkeling DPOD				x
CDC	DVB	Doorontwikkeling DBBO				x
CDC	CDC	REORGANISATIE CDC				x

BIJLAGE 2: ACTUEEL OVERZICHT VAN SAMENWERKINGSVERBANDEN **(vraag 144)**

Het onderstaande is een overzicht van de belangrijkste samenwerkingsthema's per land of categorie landen, alsmede van de samenwerking in multinationaal verband. Mede vanwege het overwegend vertrouwelijke karakter van internationale samenwerking is dit overzicht niet uitputtend.

Samenwerkingsgebieden met België (en Luxemburg)

Benelux: structurele samenwerking op basis van de ministeriële verklaring van 18 april 2012, geleid door een trinationale stuurgroep.

Gezamenlijk helikoptercommando (Combined Joint Helicopter Command, CJHC): in 2013 wordt begonnen met een Belgisch-Nederlandse *coordination cell* en een uitwisselingsprogramma voor vliegers. Beide landen houden reeds gezamenlijke oefeningen. Gezamenlijke training op en onderhoud van de NH-90 helikopter worden verder uitgewerkt.

Quick Reaction Alert (QRA) en militaire luchtverkeersleiding: gezamenlijke training en uitwisseling van operationele informatie voor de luchtverkeersleiding worden uitgewerkt. Gezamenlijke QRA vergt een verdrag dat interdepartementaal en binationaal wordt voorbereid.

Oprichten combined Paraschool: dit jaar geïntegreerde opleiding voor *static line* in Schaffen (België) door binationale instructieteams. Onderzoek naar geïntegreerde vrije valopleiding gereed in 2014.

Opleiding & Training: Beide landen maken steeds meer wederzijds gebruik van bestaande opleidings- en oefenfaciliteiten (CIMIC, EOD, CBRN, ISTAR en C-IED). Waar mogelijk worden doctrines en syllabi gesynchroniseerd om tot gezamenlijke opleidingen te komen.

Tactische oefeningen en schietseries: België en Nederland streven naar een gezamenlijke trainingskalender en het gezamenlijk gebruik van de tactische trainingsfaciliteiten. De ontwikkeling van een Benelux-centrum voor simulaties van landoptreden in Amersfoort is in onderzoek.

Special Forces: verdergaande samenwerking bij gereedstelling en inzet.

Uitwisseling officieren: Belgisch-Nederlandse uitwisseling bij nationale staven, de staven van operationele commando's en bij eenheden. Studie naar mogelijke gezamenlijke vulling posities in internationale staven.

Medisch gebied: gezamenlijke training en oefening van medische evacuaties per helikopter, de ontwikkeling van een gezamenlijk concept voor medische zorg aan boord van schepen en de ontwikkeling van gezamenlijke opleidingen voor medisch personeel.

ISTAR: oprichting gezamenlijk *recognition center* in Heverlee, gezamenlijke opleidingskalender en opleidingen, onderzoek naar gezamenlijke verwerving van tactische onbemande toestellen.

Officiersopleidingen: samenwerking bij hogere stafcursussen, deelneming aan bestaande masteropleiding, studie naar verdere integratie van vervolg- en masteropleidingen.

Wapenbeheersing: In 2013 wordt het *combined Benelux Arms Control Agency* (BACA) opgericht. De Belgische, Nederlandse en Luxemburgse eenheden worden samengevoegd onder gezamenlijk commando en gestationeerd in Peutie (België). BACA wordt aangestuurd door een trinationale stuurgroep.

Professional Education & Training Air: gezamenlijke opleidingseenheid voor overlevingstechnieken voor de bemanningen van vliegtuigen, aanvankelijk onder binationaal commando, in 2014 onder gezamenlijk commando.

Benesam: het voortzetten van de marinesamenwerking in het kader van Benesam.

Smart Vest: ontwikkeling en verwerving van een communicatie-, informatie- en beschermingssysteem voor individuele militairen. *Smart Vest* is het gemeenschappelijke element van drie nationale programma's, in Nederland bekend als Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS). Voor de aanbesteding van het Smart Vest treedt Nederland op als *single contracting nation* namens de drie Benelux-landen.

Investeringsplan: onderzoek naar de mogelijkheden voor gemeenschappelijke verwerving, standaardisatie en interoperabiliteit op basis van de langetermijn investeringsplannen.

Deelnemen EUBG 2014-2: het gezamenlijk trainen ter voorbereiding op deelneming aan EUBG in de tweede helft van 2014 onder Belgische leiding.

Samenwerkingsgebieden met Duitsland

Duits-Nederlands legerkorps hoofdkwartier: het consolideren van de geïnstitutionaliseerde samenwerking van beide *Framework Nations*, Nederland en Duitsland, door oefeningen en inzet.

Lucht- en raketverdediging: onderzoek naar verdergaande organisatorische samenwerking van de grondgebonden lucht- en raketverdediging (waaronder Patriots).

Materieel: het bestendigen van de samenwerking bij lopende projecten en gemeenschappelijk gevoerde systemen zoals munitie, Fennek, Boxer, Pantserhouwitser, NH-90 en SMART-L, alsmede het onderzoeken van de samenwerking voor nieuwe systemen (MALE UAV, onderzeeboten).

CSSM: het voortzetten en verbreden van de samenwerking in het kennisgebied scheepssignaturen bij het Duits-Nederlandse *Centre for Ship Signature Management* (CSSM) in Eckenförde.

Luchtmobiel: verdergaande samenwerking door integratie van de Luchtmobiele Brigade in de *Division Schnelle Kräfte*.

Parachutisten: onderzoek naar het gezamenlijk uitvoeren van gespecialiseerde training.

Artillerie: onderzoek naar verdergaande samenwerking tussen en integratie van artillerie-eenheden (onderwijs en training, onderhoud, verwerving onderdelen en operationeel optreden).

Tanks: het intensiveren van de samenwerking gericht op het behoud van expertise over het opereren met tanks op compagnie- en bataljonsniveau.

JISTARC: onderzoek naar samenwerking tussen de Duitse school voor 'verkenning' en het Nederlandse JISTARC-bataljon vooruitlopend op de mogelijke oprichting van een Duits JISTARC-bataljon.

Oefenmogelijkheden: Duitsland beschikt over veel goede en grote oefengebieden waarvan Nederland veelvuldig gebruik maakt en wil blijven maken.

Samenwerkingsgebieden met Noorwegen en Denemarken (als voornaamste partners binnen de Northern Group)

Northern Group: de opzet van de *Northern Group* wordt breed gesteund. De ministeriële ontmoetingen leiden tot nieuwe initiatieven tussen gelijkgestemde landen.

Hoge Noorden: het strategisch belang van het hoge Noorden neemt toe door het slinken van de ijskap. Hierdoor worden de Noordelijke vaarroutes aantrekkelijk, komen er meer toeristische mogelijkheden, ontstaan nieuwe visgebieden en nemen de mogelijkheden van olie- en gaswinning toe. Nederland volgt het multilaterale overleg tussen betrokken landen met grote belangstelling.

F-35: Nederland en Noorwegen willen onderzoeken welke mate van samenwerking mogelijk is als afnemers van dit toestel, eventueel in combinatie met andere landen zoals Denemarken. De samenwerking zou zowel de verwerving, het onderhoud als de inzet kunnen beslaan.

Onderzeeboten: Nederland onderzoekt, samen met Noorwegen, de mogelijkheden van samenwerking in een studie over vervanging van de huidige onderzeebootcapaciteit in de periode na 2025.

UKNLAF: Noorwegen heeft interesse in nauwere samenwerking met de UK-NL *Amphibious Force*. De mogelijkheden worden onderzocht.

CV-90: Denemarken en Nederland beschikken over dezelfde versie van het Infanterie Gevechtsvoertuig CV-90. De mogelijkheden op het gebied van gezamenlijke doctrinevorming, training, exploitatie en verwerving van specifieke munitie worden momenteel onderzocht.

UAV: Noorwegen, Denemarken en Nederland beschikken alle over het Raven-systeem en studeren op mogelijke samenwerking.

NRF 2015: Noorwegen is geïnteresseerd om samen met Nederland en Duitsland deel te nemen met een landmachtcomponent in de NRF-rotatie in 2015.

NAHEMA: onderzocht wordt de mogelijkheid voor Noorwegen om deel te nemen in NAHEMA, het agentschap dat alle aspecten van de NH-90 helikopter beheert. Nederland steunt dat initiatief.

Oefenmogelijkheden: de uitgestrektheid en klimatologische omstandigheden maken Noorwegen en andere landen in de regio aantrekkelijk voor oefeningen en training. Nederland maakt hier veelvuldig gebruik van en wil dit blijven doen.

Samenwerkingsgebieden met Frankrijk

Opleiding & training: het consolideren en actief verder zoeken naar nieuwe mogelijkheden tot samenwerking op het gebied van opleiding en training. Voorbeelden hiervan zijn, op het niveau van brigadehoofdkwartieren, opleidingen in Afrika (EMSOME) en jungletrainingen.

Politiemissies: het onderzoeken van samenwerkingsmogelijkheden op het gebied van politiemissies.

Sub-Sahara: het intensiveren van de samenwerking met Frankrijk in deze regio.

Anti-drugsoperaties: het intensiveren van de samenwerking in het Caribisch gebied, samen met de Verenigde Staten.

Materieel: het behalen van doelmatigheidswinsten door gezamenlijke aanschaf, beheer en onderhoud van materieel. Frankrijk is vaste partner voor materieelsamenwerking in verbanden als Navo, EDA, *Letter of Intent* en OCCAR.

NH-90: het onderzoeken van samenwerkingsmogelijkheden bij het onderhoud van de NH-90 helikopter.

Officiersopleidingen: Nederland laat officieren studeren aan de *L'ecole de Guerre* en in het Franse equivalent van de Middelbare Defensie Vorming voor officieren in de rang van kapitein of majoor.

Samenwerkingsgebieden met het Verenigd Koninkrijk

UK/NL Amphibious Force: sinds 1972 zijn Britse en Nederlandse marinierseenheden geïntegreerd in de UK/NLAF. Zij maken gebruik van dezelfde doctrines, technieken en tactieken, trainen en oefenen gezamenlijk en zij kunnen overal ter wereld als eenheid worden ingezet.

Opleiding & training: het gebruik van faciliteiten in het Verenigd Koninkrijk voor tactische oefeningen van de marine, landmacht en luchtmacht en het opwerken en trainen van Nederlandse marine-eenheden door deelneming aan de *Flag Officer Sea Training* (FOST). Nederlands marinepersoneel neemt structureel deel aan Britse maritieme opleidingen, de opleiding van maritieme helikopterbemanningen gebeurt in het Verenigd Koninkrijk en personeel van de onderzeedienst neemt deel aan de Britse *Submarine Commanders Course* (SMCC). Daarnaast maken Nederlandse Chinook-bemanningen gebruik van Britse simulatoren.

Onderhoud: Beide landen beschikken over een gezamenlijke pool voor het onderhoud aan de gasturbines van de M-fregatten.

F-35: het Verenigd Koninkrijk, Nederland en de Verenigde Staten zullen gezamenlijk de operationele testfase van de F-35 uitvoeren.

Samenwerkingsgebieden met de Verenigde Staten

Doctrinenvorming en -ontwikkeling: de Verenigde Staten zijn koploper op dit gebied in de wereld en binnen de Navo in het bijzonder. De uitwisseling van kennis omtrent doctrinenvorming en -ontwikkeling wordt mogelijk gemaakt door het plaatsens van Nederlands personeel bij strategische militaire commando's (CENTCOM, AFRICOM), bij operationele commando's, bij krijgsmachtdeelstaven en bij hogere defensieopleidingen (*defense colleges*).

Opleiding, training en oefeningen: het consolideren van bestaande en verkennen van nieuwe mogelijkheden op het gebied van opleiding, training en oefeningen. Voorbeelden van bestaande samenwerking zijn de initiële vliegeropleiding voor F-16 en helikopters, voortgezette F-16 opleiding, Apache-training, de *Air Assault* en *gunnery training*, en oefeningen van mariniers. Nieuw zijn opleidingen en cursussen op het gebied van de ruimte en de intensivering van gezamenlijke training en oefeningen met het US Marine Corps. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van individuele loopbaanopleidingen op alle rangsniveau's voor alle operationele commando's.

Materieel: het onderzoeken van operationele en materiële samenwerkingsmogelijkheden op het gebied van de F-35, raketverdediging, onbemande vliegtuigen, Apache-helikopters en cyber.

Anti-drugsoperaties: CZMCARIB is een van de zes ondercommandanten van de Amerikaanse *Joint Inter Agency Task Force South* (JIATFS) bij anti-drugsoperaties in het Caribische gebied. CZMCARIB is daarbij niet alleen een leverancier van capaciteiten, maar voert ook operaties uit. Voor de uitwisseling van inlichtingen heeft Nederland een vertegenwoordiger geplaatst bij JIATFS. De Verenigde Staten maken gebruik van Curaçao en Aruba als steunpunten voor (onbewapende) drugsbestrijdingsvluchten.

Inlichtingen: samenwerking op het gebied van de uitwisseling van inlichtingen.
F-35: het Verenigd Koninkrijk, Nederland en de Verenigde Staten zullen vanaf 2015 gezamenlijk de operationele testfase van de F-35 uitvoeren. Nederland stelt daarvoor de twee F-35 testtoestellen beschikbaar. Eind oktober a.s. beginnen Nederlandse vliegers en onderhoudspersoneel met hun opleiding op de F-35.

Overige Navo- en EU-partners; andere partners

Met diverse Navo- en EU-partners en met andere partners zoals Indonesië bestaan – buiten de multilaterale kaders – ook bilaterale samenwerkingsverbanden op uiteenlopende gebieden, zoals kennisuitwisseling, operationele samenwerking, gezamenlijk oefenen, opleiding en training en materieelsamenwerking.

Partners voor specifieke thema's

Buiten de meer strategische en gelieerde partners zijn er veel, vaak tijdelijke, bilaterale relaties met landen rondom specifieke thema's. Voorbeelden bij operaties zijn Afghanistan, Bosnië en de Verenigde Arabische Emiraten (logistiek); diverse landen in Afrika met het oog op bevordering van ontwikkeling en stabiliteit, waaronder Burundi en Soedan in het kader van SSD-programma's; partnerlanden in antipiraterij-operaties zoals Malta, de Verenigde Arabische Emiraten, Egypte, Singapore, Kenia en India, Indonesië en Zuid-Afrika; partners voor oefenen, opleiding en training, bijvoorbeeld onderzoek naar jungletrainingsmogelijkheden in Peru, opleiden van marineofficieren uit Australië en Singapore, trainingsfaciliteiten voor *special forces* in Jordanië en Israël; en samenwerking met landen in verband met instandhouding, verkoop en afstoting van materieel, bijvoorbeeld Estland, Zuid-Korea, Marokko, Vietnam, Jordanië en Chili.

Samenwerkingsgebieden in de Navo

Immersive Training Environment: het delen van trainingsprogramma's van virtuele trainingsomgevingen.

Centres of Excellence (COE) as hub of Education and Individual Training:

het toebedelen van een leidende rol aan de *Centres of Excellence* voor opleiding en training op hun specialisme. Een COE is een multinationale entiteit die door *Allied Command Transformation (ACT)* wordt geaccrediteerd, maar geen deel uitmaakt van de Navo-commandostructuur. Inmiddels zijn er achttien COE's door ACT geaccrediteerd en zijn er nog vier COE's in oprichting. Elk COE heeft zijn eigen karakteristieken.

CIS E-learning Training Centres Network: het opzetten van een netwerk voor het delen van online-trainingen op het gebied van communicatie- en informatiesystemen (CIS).

Individual Training and Education Programme: het bereiken van meer doelmatige en doeltreffende coördinatie van individuele trainingsprogramma's van Navo-personeel dat op missie gaat.

Remote Controlled Vehicles for Route Clearance Operations: het gezamenlijk verwerven van op afstand bedienbare C-IED voertuigen.

Female Leaders in Security and Defence: a Roadmap to Provide Equal Opportunities: het opzetten van een conferentie als opstap naar een betere implementatie van VN-genderresolutie (UNVR 1325).

Joint Logistics Support Group capability: het ontwikkelen en implementeren van een standaard format voor gezamenlijke logistieke ondersteuning. Vanwege ervaring en expertise vervult Nederland hierbij een voortrekkersrol. *Shared Operational Resources Tool*: het opzetten van een virtuele marktplaats waarop landen in het operatiegebied militaire goederen en diensten kunnen aanbieden en uitruilen.

P&S MN Medical Treatment facilities (Role 2): het in enige vorm samenbrengen van *Role 2 Enhanced* en *Role 2 Light Manoeuvre* geneeskundige capaciteiten.

Pooling of Deployable Air Activation Modules: het coördineren van nationale *Deployable Air Activation Modules* opdat Navo-breed meer eenheden inzetbaar zijn.

Jet Aircraft upgrade to be NATO Universal Armaments Interface (NUAI) compliant: het gezamenlijk ontwikkelen, aanschaffen, aanbrengen en in stand houden van een *NATO Universal Armaments Interface* (NUAI) voor jachtvliegtuigen.

Theatre Opening Capability: het inzichtelijk maken en delen van capaciteiten om *Ports of Disembarkation* operationeel te krijgen.

Multinational Logistics Partnership – Fuel Handling: samenwerking op het gebied brandstofvoorziening in het operatiegebied.

Dismantling, Demilitarization and Disposal (DD&D) of Military Equipment: het gezamenlijk demilitariseren, ontmantelen en afstoten van militaire uitrustingsstukken.

Multinational Cooperation on Munitions: het opzetten van een netwerk van internationale verdragen over samenwerking op munitiegebied.

Samenwerkingsgebieden in de EU

Helicopter Training Programme: het gezamenlijk organiseren en uitvoeren van multinationale helikopteroefeningen met behulp van een permanent *Core Planning Team*.

MARSUR Network Development: programma voor een netwerk waarin de deelnemende landen informatie over civiele scheepvaartbewegingen delen voor de ondersteuning van maritieme operaties in het kader van het GVDB en voor de verbetering van *situational awareness* in de Europese kustwateren.

Multinational Modular Medical Units: het oprichten van geïntegreerde multinationale uitzendbare medische eenheden voor EU-crisisbeheersingsoperaties. Nationale operationele hospitaaleenheden worden als modules georganiseerd en voor inzet gereed gemaakt in een *lead nation framework*-concept.

Air-to-Air Refueling: het gezamenlijk aanpakken van het Europese tekort aan capaciteit voor bijtanken in de lucht (*Air-to-Air Refueling*) door een beter gebruik van de reeds beschikbare capaciteit of door gezamenlijke verwerving en gebruik van nieuwe capaciteit. Samen met Duitsland en Frankrijk vervult Nederland hierbij een leidende rol.

Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (ISR): het versterken van Europese ISR-capaciteiten door verbeterd gebruik van netwerken (interoperabiliteit, connectiviteit) en verbetering van de inzet van ISR-platformen en -sensoren.

Pilot Training: programma om (delen van) opleidingen tot vlieger gezamenlijk te doen.

European Transport Hubs: het inrichten van logistieke knooppunten waarin goederen voor uitgezonden troepen kunnen worden verzameld voor een zo doelmatig mogelijk transport naar het inzetgebied.

Smart Munitions: het gezamenlijk aanvullen van munitievoorraden.

Naval Training: het gezamenlijk opzetten en gebruiken van (faciliteiten voor) militair-maritieme opleiding en training.

Overige multilaterale samenwerkingsgebieden

Movement Coordination Centre Europe (MCCE): het MCCE is een multinationaal samenwerkingsverband dat het strategisch militair transport en *Air-to-Air*

Refueling van de 25 participerende landen coördineert. Het MCCE beoogt een meer doelmatig en doeltreffend gebruik van de beschikbare nationale transportmiddelen. Het MCCE is gevestigd op de vliegbasis Eindhoven.

European Air Transport Command (EATC): het EATC is een multinationaal samenwerkingsverband van België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg en Nederland op het gebied van militair luchttransport. Het hoofdkwartier van het EATC bevindt zich op de vliegbasis Eindhoven.

SAC C-17: SAC C-17 is een internationaal samenwerkingsverband tussen twaalf landen voor het gezamenlijk gebruik van drie in Hongarije gestationeerde C-17 transportvliegtuigen van de *Heavy Airlift Wing* (HAW). De deelnemende landen beschikken hiermee over een strategische luchttransportcapaciteit aan de hand van een vlieguurverdeelsleutel.

European Gendarmerie Force (EGF): multinationaal samenwerkingsverband van politiekorpsen met een militaire basis voor de uitvoering van politietaken in instabiele landen.

European Air Group (EAG): samenwerkingsverband van zeven Europese landen met als doel de operationele capaciteiten te verbeteren door bijvoorbeeld vergroting van de interoperabiliteit.